

memorii | jurnale

Annie Benteoiu (n. 1927), fiica unui medic român și a unei elvețiene din cantonul francofon Vaud, și-a petrecut copilăria alternativ în București și Oltenița. A urmat liceul la foarte tradiționala Școală Centrală de Fete din Capitală; studii universitare la Facultatea de Drept; cursuri de literatură și istorie la Institutul Francez din București. Căsătorită din 1949 cu compozitorul Pascal Benteoiu. Perfect bilingvă, a publicat în franceză traduceri din literatura română și (la Lausanne, Éditions de l'Aire) mai multe volume de poezie și proză poetică: *Poèmes I*, *Poèmes II*, *Dix méditations sur une rose*, *Phrases pour la vie quotidienne*, *Voyage en Moldavie*. În limba română i-au apărut un roman de debut (*Strada Mare*, EPL, București, 1969) și câteva traduceri din franceză. A publicat în primă ediție cele două volume de memorialistică intitulate *Timpul ce ni s-a dat* la Editura Vitruviu (în 2000, respectiv 2006). Reeditate la Humanitas în 2007, respectiv 2009, memoriile lui Annie Benteoiu sunt publicate acum pentru prima dată într-un singur volum.

ANNIE BENTOIU

Timpul ce ni s-a dat

MEMORII
1944–1959

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

I

Împlinisem șaptesprezece ani și eram, ca destule fete prea protejate din generația mea, mult mai copilăroasă și mai nerealistă decât cele de azi.

După bombardamentul din 4 aprilie 1944, părinții mei părăsiseră locuința din București pentru a reveni la Oltenița, orașelul de baștină al familiei, unde în acea vară se retrăseseră și alte rude, sau își trimiseseră copiii. O mulțim e de bucureșteni, de altfel, făcuseră la fel: zona părea mai puțin amenințată decât altele. Vara se scursesese pentru noi, adolescenții, ca o foarte lungă vacanță (nu se predase ultimul trimestru), ocupată cu lectură multă, plimbări cu bicicleta și nesfârșite partide de ping-pong.

De câteva ori văzuserăm trecând pe cer, dimineața, triunghiul găștelor sălbatice de oțel care sclipeau argintiu, ducând moarte altora. O clipă, ne simțeam străbătuți de un fior înghețat. Apoi uitam. De la acel prim și unic bombardament care ne cruțase, ucigând pe alții la doi pași de noi, eram fataliști. Cel mult ne simțeam recunoscători sorții: ea ne lăsa să viețuim liniștiți, într-un orașel de care nu se sinchisea nimeni, pentru că încă nu se afla în calea nimănui.

În vara anului 1941, când în oraș funcționaseră trei spitale militare unde lucram cu toții, mici și mari, intraserăm în contact nemijlocit cu suferința și cumplitele sacrificii ale războiului. Dar linia frontului se îndepărtase și acum, pe măsură ce se apropia din nou odată cu retragerea germană și a noastră, era din ce în ce mai limpede că într-un fel sau altul vom ieși din război, vom cere armistițiul și gata.

Într-o margine a orașului era cantonată o unitate germană: oamenii ei nu se prea vedeau pe stradă, cel puțin pe partea din Strada Mare,

fără magazine, unde locuiau noi. Într-o dimineață când jucam ping-pong, unul dintre ei a intrat în curtea unde era întinsă masa, la umbră, și a cerut niște apă de băut. Apoi s-a așezat pe bancă și s-a uitat un timp la noi cum jucam.

Băieții – cel mai mare avea vreo cincisprezece ani – s-au strâns în jurul lui și au început cu el un fel de conversație. Eu îmi continuam jocul și doar i-am aruncat o privire. Nu știu ce grad avea: mic, probabil. N-avea nimic de viking: era bătrâior și cu părul închis la culoare.

După ce a plecat, i-am întreat pe băieți ce tot avuseseră de vorbit cu el.

— Era amărât, mi-au spus ei. A zis: „Știu eu că voi, românii, nu ne iubiți pe noi.“

Țin minte că fraza m-a iritat. Poftim, mai voiau să fie și iubiți, după câte ne aduseseră pe cap!

Personal, nu schimbasesm niciodată vreo vorbă cu nici unul. Reichul, *die Wehrmacht* erau noțiuni globale, violent detestate, dar în abstract. *God save the King*, care era și imnul elvețian, a fost singura bucată pe care execrabila mea memorie muzicală a reușit s-o rețină în doi ani de lecții de pian. La internat îl cântam cu fetele pe ascuns, în anumite recreații, în sala de gimnastică.

În oraș, exact ca la București, militarii germani circulau pe străzi într-un fel impermeabil, populația nu se uita la ei, nici ei la trecători. Auzisem că fuseseră peste iarnă niște petreceri cu dans și altele asemenea; tinerele care participaseră la ele erau judecate foarte sever, „compromise“; una dintre fete, mai cunoscută, chiar plecase din târg, dar poate era doar o coincidență. În uniforma lui gri-verzuie, acel om însetat – vreun rezervist – a fost prima prezență care mi s-a părut umană, de cealaltă parte a baricadei.

Și a venit seara de 23 august.

Comunicatul a fost citit la radio pe la nouă sau zece seara. L-am ascultat în tăcere; ai mei au trecut imediat la emisiunile străine, pe care seară de seară aveau răbdarea să le asculte ceasuri întregi. Urechea lor devenise un filtru extrem de sensibil, neglijând bruiajul care mă exaspera. Postul lor preferat era Sottens, elvețian și neutru; singurul obiectiv, afirma tata. Comentatorul politic al acelor ani, René Payot, avea o minte ageră și informația lui părea extinsă imparțial. Poate că

tot Sottens au ascultat și în seara aceea. Eu i-am lăsat lângă aparat și am ieșit pe verandă.

Mă țin minte așezată pe ceva scund – un scăunel sau chiar treptele verandei – cu fața spre grădină și capul în mâini, într-o tăcere absolută. Era o noapte senină de vară, aparent ca toate celelalte. Ceea ce mă stăpânea era un fel de angoasă tulbure, fără formă. Principala imagine care-mi venea în minte era cea a unui zăgaz care se rupe. Suportată cu iritare și ostilitate, prezența nemților de fapt ne apăraseră. Odată cu dispariția lor, ne aflam în calea unui puhoi pe care mai mult îl presimțeam decât mi-l imaginam efectiv.

Ce știam, la urma urmei, despre ruși? Nu mare lucru, ținând socoteală de faptul că propaganda germană nu putea fi crezută pe cuvânt. Înainte de război, dincolo de Nistru totul era tulbure. De acolo veneau doar vești confuze și înspăimântate. Cuvântul „bolșevic“ era încărcat cu conotații sângeroase și trezea un fel de groază. Romanul lui Gib Mihăescu, *Rusoaica*, încercase să creeze o mitologie bizară, atractiv-repulsivă, a femeii ruse; la fel procedase un roman de serie, cu multe sugestii erotice, de Octav Dessila, *Zvetlana*. În biblioteca părinților un roman de Blaise Cendrars, *Moravagine*, situat în Uniunea Sovietică în anii douăzeci, descria o lume de beție și haos: nu reușeam să-l termin. Mai era o biografie a lui Stalin în tinerețe, scrisă de Boris Suvarin, care-l zugrăvea ca pe un simplu asasin cu simbric. Cuvântul „colhoz“ (care se scria adeseori cu k) circula încărcat și el cu conotații de neexplicită teroare. Din câte știam, familiile de refugiați refuzau să-și amintească prea clar grozăviile prin care trecuseră; poate că se temeau încă. Mai fusese și un film italian în două serii, la care vărsasem multe lacrimi: *Noi, cei vii și Adio, Kira*. Nu știam că *Noi, cei vii* era un citat din Epistola întâi către Tesaloniceni, nici că peste decenii un roman rus cu premiul Nobel avea să ne readucă în memorie, precise, imaginile filmului.

Oricum, armatele noastre luptaseră împotriva lor și pe pământ rusesc; acum erau ei pe pământul nostru, iar noi ne pomeneam „alături de armatele aliate“. Cum se vor petrece lucrurile? Până acum se folosiseră mereu formula „prietenia româno-germană“ care era, fără îndoială, o minciună. Acum ce vom spune? Altă minciună? „Aliații“ fuseseră fără îndoială, în chip constant, polul simpatiilor noastre; dar foloseam cu

ei o optică selectivă. Iubeam Franța, Anglia, America. Pe ceilalți nu-i vedeam, nu voiam să-i vedem.

Acum le deschideam granițele și-i vom lăsa să treacă. Ba mai mult, vom lupta alături de ei pentru Transilvania; era aici un argument decisiv, care nu se discuta. Și totuși: oare aceiași ofițeri, care luptaseră în Rusia, vor comanda acum tirurile în sens opus? Erau ei marionete sau oameni? Vom cădea în spatele nemților; nu ne mulțumeam, așadar, să-i trădăm, vom și trage în ei. Mi-am adus oare aminte de acel neamț amărât, poate mai mult speriat decât însetat, din acea dimineață cu soare? Nu știu. Exista o componentă neloială în acel act, și mi se părea că într-o ordine morală superioară ea va trebui plătită într-un fel. Dar, desigur, războiul nu este și nu poate fi leal; istoria nu e nici logică, nici frumoasă și cu atât mai puțin morală. Decât, poate, pentru cel care o citește ca pe o poveste de demult.

Mi-am petrecut seara în această apăsare tăcută, parte înfrângere și rușine, parte încremenire în fața irevocabilului. Noaptea era senină, stelele sclipeau la locul lor, se auzeau câinii, o adiere de vânt. Viitorul era mai incert ca niciodată. Făcuserăm cu toții un gest, necesar, se vede, prin care se încheia o perioadă și începea ceva în întregime necunoscut.

A doua zi am aflat cu uimire că în unele case fusese o bucurie și un chef grozav. Printre altele, pare-se, la unchiul Mitică, fratele mai în vârstă al tatei. Era de înțeles: avea trei băieți, iar fiul său cel mai mare, artilerist, făcuse toată campania din Rusia, îmbolnăvindându-se în tranșee de un reumatism grav. Dar războiul continua, aveau să mai fie morți și răniți, familii îndoliate, pământ pustiit. Se băuse, se dansase, antren fusese din plin și în multe alte locuri.

Dimineața tata a plecat la București să vadă cu ochii lui „care e situația“. Eu am uitat de acea seară de anxietate, mi-am zis că poate „cei mari“ știu mai bine decât mine, mi-am văzut de lecturi și de bicicletă ca mai înainte. E ciudat în ce irealitate pot trăi unii adolescenți. Între unsprezece și treisprezece ani reacționasem pasionat și cu revoltă la evenimentele de atunci: Cehoslovacia, Polonia, Franța. După căderea ultimei și mai ales după intrarea noastră în război, încetasem total să mă mai interesez de politică și de istorie. Mi se părea că ne cufundăm într-un abis de neînțeles, iar soluția mea personală fusese să evadez; scriam basme și poezii franțuzești, cultivam un soi de optimism

superficial și forțat, alternând cu perioade secrete de disperare: tablou de adolescență cât se poate de obișnuit.¹

Câteva zile mai târziu, la întoarcerea tatei, îi ascultam povestirile cu nesaț și cu gura căscată. Bombardamentele nemțești îl obligaseră să stea mai multe ore în adăpostul din clădirea Băncii Naționale, pe Ștefan cel Mare; nu mai știu, poate chiar dormise acolo. Bucureștiul fusese bombardat cu strășnicie, mai dur chiar decât în acel 4 aprilie de neuitat, în care călcasem pe trotuare acoperite cu sticlă pisată și privisem case despicate de sus în jos, cum aveam să revedem doar patruzeci de ani mai târziu, la cutremurul din 1977. Se dărmase acum minunata clădire a Teatrului Național, în care aplaudasem cu atât entuziasm *Apus de soare*, *Cocoșul negru* și multe alte spectacole (ce neuitată priveliște oferea sala în roșu și aur, adâncă, neverosimil de îngustă și totuși somptuoasă, privită fie de jos, fie de sus! O replică a sălilor de spectacole austriece și germane ale veacului trecut, pe care le privim astăzi la televizor cu admirație și o undă de nostalgică invidie). Nemții se apărau din toate puterile la Băneasa. Convoaie întregi se retrăgeau în goană, soldați izolați erau prinși în sate, ici și colo. Reprezentantul diplomatic al Germaniei se sinucisese împreună cu secretara lui. În

1. Astăzi, recitind cele scrise mai sus, sunt frapată de amestecul de naivitate și intuiție corectă din gândurile mele de atunci. Impresia de „zăgaz care se rupe“ era exactă și totul, de atunci încoace, ne-a confirmat-o. Dilema în care presupunem că se aflau militarii nu se poate să nu fi existat la unii dintre ei și s-a căutat, probabil, să se trimită unități noi, nu chiar cele care luptaseră pe frontul de Răsărit. În sfârșit, problema „trădării alianțelor“ rămâne destul de complexă. Ea ne este reproșată și astăzi. *România liberă* de ieri, 27 octombrie 1996, reproduce, cu privire la eventuala noastră intrare în NATO, o declarație făcută de George Friedman, directorul Institutului de Cercetări Geopolitice din Louisiana, cotidianului budapestan *Népszabadság*: „România și-a schimbat prea des aliații și a învrăjbit marile puteri unele împotriva altora și de aceea nu se bucură de încrederea Occidentului și a SUA.“ Adevărul este că și regimul nazist, și cel sovietic erau dușmanii noștri obiectivi. Unul ne luase Basarabia și Bucovina, celălalt Ardealul; amândoi ne-au ocupat pe rând. Din punctul nostru de vedere, a ne lupta cu fiecare era legitim, iar alianțele n-aveau cum să fie „sincere“ cu nici unul din ei. Un om atacat din două părți în același timp nu poate fi criticat dacă se aliază temporar cu unul din atacanți împotriva celuilalt, cu scopul final de a scăpa de amândoi.

București apăruseră ziare cu frontispiciu nou, cu câte o singură foaie, ca o ediție specială; lucrurile erau confuze și periculoase. Nemții ne acuzau că i-am trădat; nu puteam să nu le dau dreptate. Că ei începuseră, că ei umpluseră Europa cu foc și cu sânge, că fără nebunia lor poate nu s-ar fi întâmplat nimic, asta era altă poveste, la fel de adevărată.

Au mai trecut câteva zile și au venit rușii.

Eram în casă, dimineața, când am auzit-o pe Maria strigându-mă:

— Domnișoara Nini! Veniți repede că au venit rușii, să-i vedeți ce frumoși sunt!

Am coborât cele două etaje întrebându-mă ce însemna acea frază ciudată și cum trebuia luată. Poate de aceea îmi răsună și acum în urechi. Pe trotuar, am rămas nemișcată multă vreme în tăcere, ca și alții, și am privit.

Pe Strada Mare se scurgea un șuvoi de căruțe care înainta extraordinar de încet. În fiecare un grup de militari, bărbați și femei, stăteau așezați sau prăvăliți pe un neverosimil calabalâc de „efecte” și de arme; unul dintre ei mâna caii. Culoarea generală a uniformelor, a obiectelor, a cailor și a căruțelor părea să fie aceeași, cea a pământului, a prafului. Rușii nu se uitau la noi; erau cufundați într-o indiferență sau o oboseală atât de adâncă încât nimic și nimeni nu-i mai putea atinge. Unii dintre ei cântau: niște coruri pentru noi ciudate, corect intonate pe două voci, în care bărbații luau terța superioară pentru acompaniamentul melodiei principale, nu cea inferioară cum eram obișnuiți noi. Chiar auditiv deci impresia era stranie, deși mai plăcută decât imaginea vizuală. Dar principalul acompaniament era sunetul continuu al roților pe caldarâmul pavat cu pietre, un sunet care părea, în forța și continuitatea lui, o curgere de metal și pietre rostogolite, un sunet nemaiauzit și nesemnând cu nimic. Îl țin minte pentru că n-a încetat toată ziua și toată noaptea, ba chiar și toată ziua următoare. Îl auzeam în somn și de câte ori mă trezeam. Și nu se mai termina.

Trecătorii opriiți pe marginea trotuarului se uitau un timp, după care se îndepărtau și-și continuau drumul în tăcere. Nu manifestau nici bucurie, nici ură: ce-o fi fost în sufletele lor, al fiecăruia dintre ei, mi-e cu neputință să imaginez. Știu doar ce era într-al meu: o milă fără margini, luptându-se cu o frică fără nume.

Ne-am întors sus în casă – era o zi de vară caldă, senină, cum aveau să mai fie sute și mii –, închizând instinctiv poarta de fier cu mult mai multă grijă ca de obicei. Unchiul Ionel stătea pe trotuarul asfaltat din fața casei și, după cum am aflat ulterior, la întrebarea pusă de un ofițer sovietic a răspuns într-o rusească fantezistă că în casa noastră stă un „polcovnic“, ceea ce, dată fiind și alura impozantă a clădirii, ne-a scutit pe moment de orice neplăceri. Altă dată a coborât și tata, în vechea sa uniformă de medic militar din timpul concentrărilor și mobilizărilor „pe loc“.

Într-adevăr, curând lucrurile s-au schimbat. Poate chiar din prima seară. Au fost aduse la noi cele două verișoare de o vârstă cu mine – Țuș și Veronica – și am stat închise vreo trei zile în partea din spate a casei, fără să avem voie să scoatem nasul afară. Zvonurile erau contradictorii: ba că soldații ruși erau ținuți din scurt și pedepsiți dacă se arătau agresivi; ba că cereau alcool peste tot, până și în farmacii, unde-l dădeau imediat pe gât, lucru nemaivăzut; că întrebau de ceasuri și de „hazaică“; pe scurt, a doua zi, nefiind lăsate nici să ne uităm pe geam, ne-am suit în pod și am examinat priveliștea cu un binoclu mic pe care tata îl întrebuința la curse.

Toți negustorii lăsaseră obloanele și orașul părea sub stare de asediu. Nu se vedea nimeni pe străzi. Panică nejustificată? Incidente reale? Și una, și alta, probabil. Când lucrurile s-au mai liniștit și ne-am putut vedea unii cu alții, am aflat oarecare știri. Căpeteniile lor fuseseră cazate la unchiul Mitică, unde se găsea în acel moment doar Mișu, fiul cel mai tânăr, proaspăt numit judecător local în acea vreme. Raporturile au fost aparent civilizate: li s-au pregătit așternuturi, mese îndestulate, li s-a procurat vin și au fost și momente de destindere, deși comandantul nu-și scotea gazda din „burjui“, cuvânt pronunțat pe un ton atât de disprețuitor încât aceleia nu-i venea deloc la îndemână. Mișu le-a organizat chiar o excursie în pădurea de la Ciornuleasa; a trecut și printr-un moment de panică, observând că-i dispăruse o armă de vânatoare și a fost nevoie de întreaga înțelepciune a unui ofițer de-al lor, mai abordabil, ca să și-o recupereze. Unitatea trebuia să plece spre București, apoi spre Ploiești; comandantul unității aflase că după aceea el, personal, avea să fie trimis acasă. (Probabil că-l aștepta și pe el soarta tuturor celor care luptaseră pe frontul european, dar cum

putea el, atunci, s-o presupună?). La plecare, un soldat care îngăima câteva cuvinte pe românește l-a luat pe Mișu la o parte și i-a sărutat mâna, aproape plângând: „La voi încă bine... la noi foarte rău!“

Totuși lucrurile, încetul cu încetul, și-au reluat cursul normal. Un an mai târziu, când noi eram la București, niște unități rusești aveau să se întorcă în oraș; au fost cazați și la noi (venise guvernul Groza), lăsând în urmă cioburile paharelor de cristal și urmele unui reșou aprins pe luciul unei măsuțe Louis XV. Dar ce fleacuri erau astea în ochii lor pe lângă ceea ce văzuseră, ca și în ai noștri pe lângă grozăviile petrecute prin țară și despre care aveam să aflăm, puțin câte puțin, în tot cursul toamnei!

Până aici toate, în acel august, erau de înțeles; mintea mi s-a oprit însă la primul comunicat al Marelui Stat-Major sovietic privind locurile pe care le cunoșteam atât de bine: Oltenița și alte câteva orașe, pretindea comunicatul, fuseseră „eliberate după lupte grele“, ceea ce constituia o victorie însemnată a Armatei Roșii.

„Lupte grele“ după trecerea țării, cu arme și bagaje, în tabăra rusească și retragerea precipitată a unităților nemțești? „Lupte grele“, tăcerea anxioasă a pașnicilor trecători de pe Strada Mare, care priviseră trecerea căruțelor, cu dezolanta lor încercătură, întrebându-se dacă nu cumva se prelingea sub ochii lor o imagine a propriului lor destin? Comunicatele germane fuseseră și ele de o grandilocvență și de o brutalitate revoltătoare, dar se bazau pe câte un fapt real; aici parcă se depășise un prag, intrându-se într-o realitate paralelă și de-a dreptul fantastică.

Am primit scrisori îngrijorate de la prietenele mele risipite în refugiu prin țară. Le-am răspuns făcând haz, dar n-am putut să uit – a fost prima mea întâlnire cu minciuna care avea să fie, de atunci încolo, omniprezentă.

Iar chipurile din căruțe, cu apatia lor până dincolo de moarte, aveau să mă urmărească de câte ori cercetam cu gândul lumea de dincolo de Nistru. Suferința acelor oameni o percepușem întreagă, dar nu și cauzele ei; o atribuisem în primul rând războiului, neputând bănui – cum aș fi putut! – că el fusese pentru poporul rus o paranteză relativ mai curată, o vreme de realitate regăsită; aspectul jalnic al acelei „armate victorioase“, mizeria ei de nespus, asociațiile involuntare cu imagini de hoardă, de străfunduri asiatice, pe care încercam să le resping,

învinovățindu-mă de neînțelegere și de prejudecăți grosolane, toate aveau să-mi zacă intacte în memorie, trezindu-se arar, dar mereu aceleași, ca un fel de emblemă a unei lumi înfricoșătoare și de neînțeles.

Șapte-opt ani mai târziu, în vremea când lucram la fabrică, mi se întâmpla să mă întreb cu groază și cu un sentiment sfâșietor de milă: *ei* cum au rezistat? *Ei* de două generații trăiesc așa, cum au putut supraviețui? Îi simțeam pe toți rușii ca pe niște frați, le plângeam soarta împreună cu a noastră; dar bănuiam totodată că mă înșelam socotindu-i pe toți asemănători între ei, că mila mea era justificată pentru unii, nepotrivită pentru alții și că nu voi ajunge poate niciodată să-mi explic cum, și de ce, și în ce fel toate acestea au putut să se întâmple.

*

Cândva, în acele zile din septembrie, am fost și eu cu tata la București: îmi pare că îmi simt și acum mâinile reci, ca atunci și ca în după-amiaza în care, tot cu el, mersesem pe calea Griviței plină de dărâmături și de cioburi, după bombardamentul din 4 aprilie. Mă revăd intrând cu el la Continental, restaurantul cu amintiri din copilărie, acum aflat peste drum de un morman de ruine, cele ale fostului Teatru Național. Se auzeau din când în când pocnete de armă; ni se spunea că noaptea sunetul lor e continuu. Era o mare înghesuială și o mare dezordine; în timpul războiului localul fusese pus, ca și hotelul, la dispoziția nemților, iar acum, redat (temporar) bucureștenilor de câteva zile, funcționa haotic. Nici o asemănare cu stilul liniștit, impecabil, de mare ținută de dinainte de 1940.

Aveam foarte clar în minte o dimineață de duminică în care tata mă luase de la internat. Aveam vreo doisprezece ani; intrasem în restaurant după el, cam jenată de uniforma mea de școlăriță. Era de vreme, marea sală de mese era aproape goală; lumina juca pe fețele de masă albe și în tăietura paharelor intacte. Tata a salutat, înclinându-se adânc, un domn în vârstă care prânzea singur la o masă; acela i-a răspuns ridicându-se în picioare. Iar tata, după ce ne-am instalat și noi la o altă masă, mi-a explicat nu fără umor: „Vezi ce înseamnă politețea? Acela este domnul Iuliu Maniu. Desigur, eu l-am salutat întâi, fiind mai tânăr și mai puțin important; dar dânsul, care în privința asta este extraordinar, s-a sculat în picioare pentru că eram cu o doamnă – adică tu...”

Asta se petrecuse înainte de război; erau vreo șase ani de-atunci. Acum de-abia am găsit unde să ne așezăm, iar mesele erau atât de apropiate încât se puteau auzi conversațiile de la una la alta. Țin minte un glas bărbătesc spunând fără patimă, dar ca pe un adevăr indiscutabil, o frază pentru mine de neconceput: „Ascultă-mă pe mine, în țara asta singura grupare curată și bine intenționată a fost cea legionară!“ Față de atmosfera în care crescusem, era o frază dintre cele mai stranii; era însă doar un început, stranii aveau să fie din ce în ce mai multe întâmplări, din ce în ce mai multe fraze.

Toamna a fost prea plină de solicitări de alt ordin ca să mai fiu foarte atentă la cele ce se întâmplau. Se hotărâse că vom locui din nou la București; rămăsese neocupat apartamentul închiriat de niște prieteni plecați în toamna lui 1942 în Europa occidentală și care scriau că nu au de gând să se întoarcă; părinții fetei tot mai sperau că se vor răzgândi și intenționau să le păstreze apartamentul așa cum era: ca atare, se oferiseră să ni-l subînchirieze. Soluția părea excelentă și pentru unii, și pentru alții; avea acel aer de provizorat care convenea tuturor, într-o situație mai mult decât fluidă. Eu vedeam doar fericita ocazie de a-mi continua școala fără a trebui să reintru la internat; apartamentul, în întregime mobilat, îmi amintea de iarna petrecută în copilărie într-un apartament similar la „Hôtel Esplanade“, un hotel în stil Belle Epoque, vizavi de „Cartea Românească“, adică la intersecția străzii Academiei cu Bulevardul Elisabeta; clădirea există și acum. Când am locuit acolo, în 1933, aveam cinci ani și ceva; venisem de curând dintr-o lungă ședere în Elveția, vorbeam o românească pestriță și, în comparație cu liniștea provincială a Olteniței, acea intersecție animată mă încânta. De la geam puteam vedea în timpul sărbătorilor vitrina luminată a „Cărții Românești“, unde uneori un Moș Crăciun cu difuzor lua comenzile lansate de copiii sau de părinți. Mai erau restaurantul „Trocadero“, cam gălăgios și afumat, unde mergeam rar, iar alături, pe Academiei, apetisanta vitrină de la „Rochus“: feliile de șuncă roz, străvezii și suple, tivite cu o grăsime fragedă ca untul, chiflele pufoase și borcănelele de carton cerat cu iaurt „Predeal“ alcătuiau de multe ori cina, pentru mine, cea mai delicioasă. Cât a funcționat hotelul Esplanade – unde la recepție se vorbeau fluent trei limbi și al cărui director, mic, cu părul alb, părea un bunic distins din filmele vieneze –, am locuit în el de

câte ori veneam în București pentru două-trei zile. Hotelul s-a închis prin anii 1939-'40, când proprietarul, un evreu, a părăsit țara cu primele valuri de emigranți.

Dar cum de m-au năpădit oare toate aceste amintiri când ne aflăm cu povestirea abia după armistițiul de la 23 august și „întoarcerea armelor“? Da, vorbeam despre instalarea noastră într-un bloc din Piața Amzei, unde aveam să trăiesc, fără s-o știu, ultimii ani de tinerețe fără griji, singurii, de fapt, din acea perioadă care mi-au lăsat în memorie imagini colorate, vesele, capricioase, uneori absurde, în pofida fundalului dramatic pe care ele se proiectează și pe care refuzam să-l iau prea în serios.

Reînceperea școlii a fost însă profund decepționantă. Prietenele cele mai apropiate – cei trei muschetari – lipseau la apel: „d'Artagnan“ și „Aramis“ dăduseră două clase într-un an și erau acum studente, una la drept și alta la fizico-chimice; a treia se măritase și aștepta deja un copil. Apăruseră o serie de eleve noi, adolescente cu o expresie gravă, printre care multe fete de preoți: erau basarabence care fugiseră în fața Armatei Roșii și ai căror părinți își căutau cu disperare un rost în țară. Lista elevelor înscrise în acea clasă a opta am putut s-o copiez, întâmplător, cu ocazia unei aniversări (30 de ani de la bacalaureat), din catalogul anului respectiv. Ea cuprinde 44 de nume; din fetițele înscrise cu opt ani mai devreme în clasa întâia, odată cu mine, nu mai rămăseseră decât zece. Cam tot atâtea sosiseră acum din Bălți, Cernăuți, Chișinău; nume și figuri noi, de care acel singur an petrecut împreună nu ne-a dat cu adevărat răgazul să ne legăm. Externă într-o clasă de interne, eu am fost cu deosebire desprinsă de grupul noilor colege, pe care le zăream doar în orele de curs. Un fel al lor de a fi, foarte închis, desigur speriat, îmi unește azi figurile lor într-un fel de plan fotografic al nefericirii, și-mi pare rău că n-am știut atunci mai bine să mi le apropiu.

Cred că în primele săptămâni nici n-am fost la ore, pentru că tocmai ne instalam în noua locuință. Iarna aceea a fost prima dintre cele foarte blânde ale acelei vremi, în care celebra „iarnă a lui Topor“ (după numele meteorologului care o prezisese) avea să coloreze, în anul următor, toate întâmplările cu un abur de nepăsare, de fericită preumblare în capul gol, în toiul unui lung ianuarie însorit care părea să prevestească tinereții noastre toate fericirile lumii.

Căci într-adevăr, în ciuda veștilor alarmante pe care majoritatea oamenilor încercau să le minimalizeze, sentimentul de eliberare, de speranță, de posibilități regăsite era atunci, la început, general. Văzând cu ochii, Bucureștiul se umplea de vitrine vesele și strălucitoare. După lungile seri de beznă ale camuflajului obligatoriu reapăruseră luminile; bulevardele, seara, păreau într-o continuă sărbătoare. Pe calea Victoriei se deschideau unul lângă altul magazine elegante, izvor pentru noi, puștancele, doar de idei și de sugestii; modele noi de pulovere de angora, pantofi cu forme studiate și pline de farmec ne îmbiau în vecinătatea Librăriei Italiene, care continua să-și lichideze stocurile de frumoasă ceramică populară, de argintărie și obiecte din piele; ceva mai jos, „Djabourov“, anticariat de tablouri, covoare și mobilă fină, își schimba vitrina în fiecare zi. Filmele, capitol atât de important la șaptesprezece ani, își modificaseră complet profilul. După ani de plictis, în care doar cele italiene puteau fi văzute cu plăcere (cele germane fiind de evitat cu toată strășnicia, și cele franceze, ca întotdeauna mizerabiliste și în plus patronate de Vichy, încă mai deprimante), reapăreau filmele simple, superficiale și tonice, cu ritm alert și happy end, cu care americanii ne încântaseră copilăria. Din octombrie până în decembrie 1944 am văzut sau revăzut comedii cu Linda Darnell și Ronald Young, cu Mickey Rooney și Judy Garland, cu Sonia Henje și Ray Milland, cu Gary Cooper și Claudette Colbert, cu Carole Lombard și Fernand Gravey; musicaluri cu Jeanette Mac Donald și Nelson Eddy, precum și celebrul *Vrăjitor din Oz*; filme cu cowboys sau cu „cei șase copii ai străzii“; reconstituiri pretins istorice ca *Elisabeth și Essex*, cu Bette Davis și Errol Flynn, sau *Elisabeta, regina Angliei*, cu Vivien Leigh și Laurence Olivier; melodrame ca *Iubirea lor*, cu aceeași Bette Davis și cu Charles Boyer, sau *Till we meet again*, cu Merle Oberon și George Brent, un film care mă impresionase grozav. Toate erau însă pelicule vechi, dinainte de 1940.

În carnețelul pe care notam filmele văzute, scriam și numele celor cu care fusesem la cinema: rude, colege de clasă, prietene din copilărie. Astăzi, când le pot reconstitui viața în întregime, nu pot să nu observ că toate acele persoane, dar absolut toate, și-au plătit tributul de sacrificiu și uneori de sânge către noua societate, un tribut de care n-aveau habar pe atunci, când cu atâta veselie și încredere așteptam

să treacă cei doi, trei ani de instabilitate – firești, cum spuneau părinții noștri, după orice război; avea să se reinstaureze apoi epoca liniștită și prosperă în care tinereții noastre i se vor deschide perspective limpezeite.

Sau cel puțin așa s-a crezut până pe la Crăciun. Și încă: oricât de intens aș fi aplicat politica struțului, oricât de ferm m-aș fi ținut de hotărârea de a nu mă lăsa impresionată de ceea ce nu puteam să schimb, aflam mereu câte o știre care brăzda cerul meu senin ca o pasăre neagră, contrazicând speranța idilică a unei „normalități“ iminente: tatăl lui Aramis fusese împușcat în maxilar, seara, pe stradă, de un soldat rus ispitit de servieta burdușită doar cu acte contabile; o fostă colegă fusese rănită în bombardamentele de la Ploiești și rămăsese infirmă; un proprietar de pământ, rudă a unei prietene, murise împușcat de ruși în pragul casei; avusesem în clasă, vreme de un an, o fetiță cu ochi mari și serioși, fiica fostului guvernator al Transnistriei, profesorul Alexianu: ce avea să se întâmple cu tatăl ei? Și nu în toamnă a fost acel miez de zi când pe bulevard, tăindu-mi drumul la întoarcerea de la școală, a trecut o coloană firavă de manifestanți oarecum jenați, purtând pancarte pe care scria „Vrem guvern FND“ și alte lozinci mai crude, de tipul „Moarte saboturilor“. Trecătorii de pe trotuar nu păreau impresionați. „Îi obligă de la uzină“, am auzit pe cineva comentând. Dar, din nou, un sentiment ciudat de amenințare mi s-a părut că se degaja din acel șir, încă destul de anemic, care dorea cu atâta precizie moartea altora, fie ei și sabotori.

Ce era, de fapt, FND? Era sigla unui organism nou înființat de comuniști, menit a crea confuzie în mintea și așa tulburată a oamenilor. Partidul comunist știa prea bine că n-ar fi avut nici o șansă prezentându-se în nume propriu: înjghebase, așadar, o grupare confuză, intitulată „Frontul Național Democratic“ și prezentată ca o coaliție a mai multor „partide“ noi (tot de ei alcătuite), desemnate de cele mai multe ori prin inițiale care sporeau perplexitatea generală. I se alăturaseră, din motive diferite, și două disidențe puțin numeroase, rupte din partidele istorice. E de prisos să spunem că dirijarea operațiilor aparținea exclusiv, în acea formație, partidului comunist.

Patruzeci și cinci de ani mai târziu, în 1989, când într-o atmosferă de uriașă speranță a apărut FSN – *Frontul Salvării Naționale* –, două asocieri mi-au străbătut mintea, însoțite de un fior de neliniște

înghețată: prima era acel FND al tinereții noastre păcălite; a doua evoca, venind din amintirile despre Revoluția franceză, sinistrul, robespierreanul „Comité de Salut Public“, Comitetul *Salvării Naționale*, care afirma și el că voia să „salveze“ ceea ce, de fapt, intenționa să distrugă.

*

Îmi aduc aminte de acel ultim an de școală ca de un an „distrat“. Trăit într-o ciudată absență. O nerăbdare anxioasă mă stăpânea tot timpul; eram solicitată de o mulțime de noutăți, dar ele nu se adunau într-un tot coerent și nici eu nu-mi făcusem un plan de acțiune temeinic. Nu mă decisesem de fapt asupra studiilor viitoare: lucrul pare de neînțeles pentru tinerii de astăzi, care atât de devreme se maturizează, dar era legat, fără îndoială, de confuzia generală a societății în care trăiam. Cel mai des îmi revin în minte imaginile unor apusuri adânci, unor ceruri de după-amiază de o nesfârșită dulceață, sorbite cu ochii în drumul de întoarcere spre casă și care-mi vorbeau nedeslușit despre puterea infinită a vieții și a misterului ei: străzile păreau să se piardă în cenușiul alb și luminos al norilor, soarele se prelingea pe acoperișuri și bucăți uriașe de albastru se adânceau spre niciunde, chemându-mă, inexplicabile, vorbindu-mi despre tot ce era fără margini. Îmi simțeam inima umflându-se de speranță și totul era dor de libertate, avânt nedefinit, conștiință a propriei mele forțe care aștepta doar un cuvânt ferm, o perspectivă clară și precisă asupra căreia să se aplice cu hărnicie și folos. Acel cuvânt însă întârzia să apară; întâmplări neașteptate, ca niște pale de vânt, închideau unele drumuri și deschideau altele fără noimă. Credeam că mi se va lăsa timp să mă dumiresc; niciodată n-am fost atât de bogată, în închipuire, ca atunci și niciodată nu m-am amăgit cu mai multă eficacitate.

*

Până una, alta, un singur țel obligatoriu îmi stătea în față, bacalaureatul; l-am luat foarte în serios.

Trebuie spus că cele cinci ore de curs, dimineața, erau ceasurile cele mai pline de miez ale zilei. N-am priceput niciodată cum un adolescent poate disprețui ocazia unică oferită lui de a asculta confortabil

CUPRINS

I. Sfârșitul unei lumi. 1944–1945	5
Viitorul era mai incert ca niciodată. 23 august la Oltenița 5 „Au venit rușii!” 10 Ultimul an de liceu 13 Școala Centrală, codul onoarei: de la „Cei trei mușchetari” la „Pallas Athena” 19 Cine face istoria? 33 București, Piața Amzei, 1945 36 Guvernul Rădescu față cu propaganda Frontului Național Democrat 42 „Lumina vine de la Răsărit”. Instaurarea guvernului Groza 48 Planuri de viitor: mă hotărâsc să studiez dreptul 54 Oltenița, oraș la Dunăre. Unchiul Mitică 57 Bacalaureat 67 Herculane, stațiune imperială 68 Câmpina 71 Mama, o elvețiancă la București 73 Toamna lui 1945. Ultimele glume marca Tănase 77 8 noiembrie 1945. „Regele și Patria” 84 Sărbătoare în familie. Nunta de argint 87 Admitere la Drept 92 „Dar cum a fost posibil?” 95 Resentimentul social 100 Despre persecuție și teroare 103 Antisemitismul nu e o invenție românească 105 Români și evrei 108 Mișcarea Legionară 116 Două destine. De la domnul Gheorghiuță la Horia Cosmovici 124	
II. Începutul terorii. 1946–1947	131
1946 a început romantic 131 Deschiderea cursurilor la Drept. Primele incidente 133 Cursuri și profesori de la Drept 138 Prieteni noi 142 „Apare Liberalul!”. Studenții și politica 144 „Veneam la București ca la Viena” 150 10 mai, ultima manifestație liberă 155 Bucureștiul, azi 156 O dragoste romantică și fără speranță 158 Căutări. Dorința de a deveni „la fel ca toți	

ceilați“ 161 Lacurile din jurul Bucureștiului 163 Lecturi și traduceri 165 M-am îndrăgostit 167 Noiembrie 1946. „A-le-geri!“ 171 Sfârșitul partidelor istorice 175 Sărăcie 176 Sărbătorile de iarnă, 1946 179 Teatrul Național 180 Magia lecturii 183 Ultimul bastion: Institutul Francez. Cursuri și profesori 184 Epurări. Discursul lui Pătrășcanu la Drept 191 Inflație, secetă și foamete 194 Gheorghe Tătărescu 196 „Justiția de clasă“. Să studiezi dreptul devine imposibil 197 Pascal. Prima întâlnire 198 Există călătoria inițiatice? Ascensiune pe Valea Jepilor 201 În sine, cuvântul „stabilizare“ n-avea nimic înfricoșător 208 Familia lui Pascal 211 Alimente raționalizate și vânzări la mica publicitate 216 Procesul lui Iuliu Maniu 220 „Știi când mi-am dat seama că totul e pierdut?“ 223 Un caz de adeziune la ideologia urii: „Monica“ 225 Confiscarea averilor. Conacul de la Tescani 229 Final de an. Abdicarea Regelui 232 Destinul tragic al unui rege 238 Democrație versus comunism: sănătate, educație, cultură 241 Vest, libertate, Est, egalitate 258 Culpabilitatea ideologică a comunismului 265 Sentimentul de prăbușire definitivă a lumii 269

III. Anul schimbărilor brutale. 1948

273

Februarie '48: întoarcerea la Oltenița 273 Povestea familiei mele. Deculeștii 276 Casa copilăriei 279 Noua locuință, „la bancă“ 287 Anul 1948, o grindină de schimbări și valuri de arestări 297 Ședințe UTC în încăperea vecină 300 Doi oameni importanți în viața lui Pascal: Aurelian Benteoiu și maestrul Jora 303 Domnișoară de onoare 307 Un program riguros: examene, stenografie, muzică, lectură 309 „Civilizația cărții“ 312 Muzică și ideologie 318 Proletcultismul, o privire în paginile Scânteii din 1948 322 „Să fim pe măsura vremurilor“ 324 Un destin frânt: mama 325 Prietena noastră Marinette 329 „Zile când primim pâine și când primim mălai“ 332 Învăț pentru examene 335 „Naționalizarea“ și „ascuțirea luptei de clasă“ 340 O ascensiune periculoasă. Nuntă la cabana Padina 346 Reforma învățământului și înființarea Securității 350 Începutul evacuărilor

forțate 353 2400 de avocați, „îndepărtați fără cruțare“ 357
Proprietatea, „un păcat care se plătește până la a doua generație“ 361
O ființă nobilă: scriitoarea Marta Cozmin 363 Arestarea lui
Aurelian Benteoiu 367 Noua constituție și alte schimbări legisla-
tive 373 Cerere în căsătorie 375 O logodnă sobră 378

IV. Modelarea omului nou. 1949

379

Căsătoria 379 Viața de familie. La Tante Aline 380 Bucu-
reștiul, un oraș trist 383 Tante Aline. O incursiune în secolul
al XIX-lea 386 Cursuri noi la Drept. Marxism și „dictatura
proletariatului“ 395 Soluții de supraviețuire 399 Să-ți denunți
prieteni era o datorie de partid 400 „Asta și vrem: să muriți
de foame!“ 403 Arestarea unchiului Mitică. Exproprierea
moșierilor 407 Cursul scurt, o lectură imposibilă 419 Steno-
grafă la un membru CC 420 Pisicuța Minnie 423 Mani-
festația de 1 Mai. Renunț la Drept 425 Modelarea omului nou.
Recitind Scânteia anului 1949 427 N-am fi nimic fără memorie.
Excursie în Bucegi 433 Arestarea dlui Albu 436 Metode de
supraviețuire 438 „Nu pot să fac asta!“ 440 Din viața tine-
rilor: ceaiuri dansante, lecturi esențiale și lecții de greacă veche 441
O prezență protectoare: Camil Petrescu 444 O nouă categorie de
intelectuali 447 Egalitarismul, o nouă formă de sclavie 451
Mihail Jora 453 Închiderea institutelor culturale străine 457
Înregimentarea muzicii. Uniunea compozitorilor 458

V. Înființarea statului polițienesc. 1950

460

Pascal, recrut în Moldova 460 Tante Aline, arestată fiindcă a
văzut un film 463 Îl vizitez pe Pascal la Comănești 466 Fabrica
de cauciuc „Zorile“, o școală a vieții 469 Noi arestări 473 Vizită
de noapte în fabrică. O imagine de infern 475 Poetul și
traducătorul Alexandru Miran 479 Septembrie, prima permi-
sie 481 Tata este arestat și trimis la Canal 482 Tante Aline
se întoarce „din vilegiatură“ 485 Istorie și memorie 488 Ghiduri
de supraviețuire: Evangheliile, Epictet și Tagore 490 „La vorbitor“
cu tata 491 Între munca la fabrică și scrisorile lui Pascal 493

Fabrica „Zorile“ – vaporul cu morți 496 Școala foamei 500
 Umilințele traiului zilnic (îmbrăcăminte, lemne, butelie) 503
 Prietenii la fabrică 507 Despre prietenie 510 Prietenie între
 frați: Marta și Pascal 514 Tovarășul „Preșul“ și viitorul luminos
 al comunismului 518 La Săliște 521 „Dorul de muzică“ și
 „monstrul de cifre“ 529 Tata este eliberat 531 Tovarășul Sasu,
 șef de cadre 532 „Nimic din ce ne este dat nu ne poate fi răpit“ 535
 Statul polițienesc. Securitatea 536

VI. În plin stalinism. 1951–1952

540

Scânteia, 1951: „Canibalii americani și chiaburii noștri“ 540
 Războiul comunismului cu lumea întreagă 544 „A fi scriitor al
 poporului e un titlu de supremă cinste“ 547 Tata e numit medic
 la Slatina 549 Trei generații sacrificate pe altarul comunis-
 mului 552 Arestarea lui Vasile Luca. Stahanovism. Reformă
 monetară 556 Anchetă la fabrică 559 „Domnul mi-a dăruit
 acest cvartet“ 562 Liberarea se anulează 564 Minciuna și ura
 erau stăpâne pe lume 566 „De ce suntem inadaptabili regimu-
 lui?“ Problema rujului. 569 Noi arestări: Elena Jora și Ion
 Bentoiu 575 Căsătoria Martei cu Mircea 579 „Slavă lui
 Stalin!“. Marș de 1 Mai 580 Frica, liant al noului stat. Steno-
 grafiez ședințe de partid 583 Un concert ratat 589 Pascal ajunge
 în detașamentul disciplinar 591 Vizită la Slatina, la părinți 593
 Arestarea lui Dodel. Selecția inversă prin umilirea valorilor 595
 Lista lui Dodel. Persoane arestate pe 15 august 1952 597 Jocul
 destinului la balastiera Doaga 600 O cununie clandestină 606
 Tata e din nou arestat 608 Momente de slăbiciune și deznă-
 dejde 610 Despre nevoia de a înțelege ceea ce e de neînțeles 612
 N-aveam dreptul să vreau 614 „Visul de aur al omenirii“ și
 societățile de insecte 681 Sfârșit trist de an 619 Scânteia, 1952.
 Un articol al lui Stalin 620 Cărți esențiale pentru a înțelege
 un secol de neînțeles 625 Scânteia, 1955. Complotul medicilor
 evrei 627 Moartea lui Stalin 628 Simfonia a 5-a de Șostaco-
 vici 631 O iarnă grea. Prieteni și părinți 633 Pascal se întoarce
 din armată. O cununie sobră 638 „Postul Festivalului“ și o infuzie
 de exotism 639

VII. Epoca destalinizării. 1953–1957

643

La Lacul Roșu, Bicaș. Prima mea nuvelă 643 *Ascensiune pe Ceahlău* 646 *Piatra Neamț, „la vorbitor cu tata“* 650 *Suferință și absurd. O cutie de rahat* 654 *Pascal, cercetător la Institutul de Folclor* 657 *Se moare și pe timp de pace* 659 *Mi-am dat demisia de la fabrică. Iarna grea a anului 1954* 661 *Viața de deasupra bolgiei închisorilor* 663 *Preocupări literare. Schițe pentru un roman* 665 *Tata revine din închisoare* 668 *Bucurii simple: muzica și înotul* 669 *Despre întreruperile de sarcină* 671 *Ce se petrecea în restul lumii* 673 *Libertatea nu figura în destinul nimănui* 675 *Pascal între „șocul folclorului“ și muzica de scenă* 678 *Voi avea un copil* 681 *1955, un an al speranței. „Spiritul Genevei“* 682 *O mică făptură: Ioana Marta* 687 *Efectul „raportului secret“. Gheorghiu-Dej și național-comunismul* 693 *O nouă locuință* 694 *Întoarcerea acasă a tatălui lui Pascal* 696 *Luxuri ale libertății. Poezii din închisoare* 698 *Decizii pentru viitor* 702 *La Sinaia* 703 *Vitrina cofetăriei Follas. Ne îngăduim să visăm* 706 *Întâlnire între foști deținuți* 709 *Revoluția din Ungaria* 711 *Vizita unei extraterestre în carne și oase* 716 *Despărțirea de Marta* 716 *„Am semnat că nu voi povesti nimic“* 721 *Caietul lui Pascal* 724 *O poveste romantică la bătrânețe* 726 *Aurelian Benteoiu este din nou arestat* 729 *Percheziții* 732 *15 inculpați, 260 de ani de închisoare* 734

VIII. Din gulagul românesc. 1957–1959

737

Păstrătorii adevărului istoric 737 *Justiția de clasă și procesele trucate* 738 *Lumea halucinantă din dosare* 739 *Cazul Aurelian Benteoiu* 741 *Turnătorul din celulă* 743 *Procesul ultimilor liberali* 752 *Vreau doar să spun* 756 *Boală și moarte în închisoare* 758 *Procesul „Rugului Aprins“* 761 *septembrie 1958, prima ediție a festivalului George Enescu* 763 *Viața noastră cea de toate zilele* 766 *Între tragic și absurd* 770 *Ședințe de demascare la Uniunea Compozitorilor* 772 *Alte demascări* 776 *Un prieten – scriitorul George Alexandru* 778

O pereche elegantă: Alice și Ginel Teodorescu 780 *Nicu Horodniceanu, un prieten de-o viață* 787 *Pensia tatei și reîn-
toarcerea la București* 792 *Mia și Paul, implicați în marele
jaf din 1959* 795 *Noi arestări* 800 *Distrușterea clasei de
mijloc* 802 *Moartea lui Aurelian Benteoiu* 806 *Holocaust și
Gulag* 809 *Primul meu roman* 815

Indice de nume proprii

817